

TÜRK HARF İNKILÂBİ İLE MİLLET MEKTEPLERİ VE İZMİR'DEKİ UYGULAMALAR*

Ayvaz MORKOÇ*

ÖZET

Türk Harf İnkılâbı, yalnızca okuyup yazmayı yaygınlaştırmakla sınırlı kalmamış, aynı zamanda Türkiye'de sosyal, kültürel ve siyasî alanlarda köklü değişiklikler de meydana getirmiştir. Latin kökenli Türk harfleri, genç Cumhuriyet'in Batı medeniyetine yönelme arzusunun sembolü gibidir.

Makale, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türk Harf İnkılâbı ana hatlarıyla gözden geçirilmiştir. İkinci bölümde Millet Mektepleri üzerine yaptığımız araştırmalar yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise o yıllarda İzmir'de yapılan uygulamalar anlatılmaktadır.

Makale aracılığıyla önce Türk Harf İnkılâbı ile Millet Mekteplerinin görev ve amaçları belirlenmiştir. Daha sonra elde edilen sonuçlar tespit edilmiştir. Bu araştırmayla elde edilen verilerin ve ulaşılan sonuçların bilim dünyasına sunulması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türk Harf İnkılâbı, Millet Mektepleri, İzmir.

TURK ALPHABET REFORM AND PUBLIC SCHOOLS AND THE APPLICATIONS IN IZMIR

ABSTRACT

Turk alphabet reform not only generalized literacy, but also caused fundamental changed in social, cultural and political areas in Turkey. Turk letters of Latin origin is like the symbol of the desire of young republic to direct towards western civilization.

The article consists of three parts. In the first part, Turk alphabet reform was reviewed with the main lines. In the second part, there are researches that were carried by us on public schools. In the third part, the applications carried out in Izmir at that time are presented.

By means of the article, firstly, missions and objectives of Turkish alphabet reform and public schools were determined. Then, the results obtained were detected. It is aimed in this study at presenting the data and the results that was obtained to the science world.

Keywords: Turk alphabet reform, public schools, Izmir.

A. Türkiye Dışındaki Türk Dünyasında Alfabe Islahı ve Latin Alfabesine Geçiş Faaliyetleri

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikleri 10. yüzyıldan itibaren Arap alfabesini de yoğun biçimde kullanmaya başlamışlardır. Türk devlet ve topluluklarının büyük bölümü yaklaşık 9 yüzyıl boyunca

---

* "Türk Harf İnkılâbı ile Millet Mektepleri ve İzmir'deki Uygulamalar" başlıklı makale, Başkent Üniversitesi ile Türk Dil Kurumu'nun Ankara'da 20-21 Kasım 2008 tarihinde ortaklaşa düzenledikleri "I. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu"nda sözlü olarak sunulan, ancak **hiçbir yerde yayımlanmamış** metnin geliştirilmesiyle oluşturulmuştur.

• Yard. Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi, Çağdaş Türk Edebiyatları-Yeni Türk Edebiyatı, elmek: ayvazmorkoc@gmail.com

Arap alfabesini kullanmışlardır. Bu alfabenin Türkçenin seslerini yeterince karşılamadığı ve okuyup yazmayı kolaylaştırmadığı eskiden beri dile getirilmektedir. Alfabe reformunu ilk kez dillendirenlerden biri Azerbaycan'ın tiyatro alanında da dikkat çeken şahsiyetlerinden Mirza Fethali Ahundzade'dir. Ahundzade, alfabe meselesiyle 1857 yılından itibaren ciddi biçimde ilgilenmeye başlar. Onun ilk uğraştığı konu Arap alfabesinin ıslahıdır. Arap harflerinin ıslahına büyük emek harcayan Ahundzade, hazırladığı Farsça layihasını Osmanlı Devleti ile İran ve Rusya'nın ileri gelen yöneticilerine gönderir. Ona göre, İslam dünyasının geri kalmasının nedeni, okunması ve yazılması zor olan Arap alfabesidir. 1857'de layihasını İstanbul'da Osmanlı Devleti'nin üst düzey yöneticilerine göndermesine rağmen bir cevap alamamıştır. Uzun uğraşlardan sonra 1863 yılında Rus hükümetinden izin alarak İstanbul'a gelir. Arap harflerinin ıslahı amacıyla kaleme aldığı layihası Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniyye'de, Münif Paşa'nın ve kendisinin de hazır bulunduğu bir komisyonda görüşülür. İslah uygulaması kitap basmadaki zorlukları gidermediği, okuma ile yazmayı yeterince kolaylaştırmadığı gerekçesiyle reddedilir¹. Ahundzade, İstanbul'dan hıyalkı ile ayrılır² (Akpınar 1994, 52).

Alfabe layihası ile uzun zaman uğraşan Ahundzade, ömrünün son yıllarında alfabe hakkında son kararını vermiştir. Arap alfabesi tamamen bırakılmalı, Latin alfabesine mutlaka geçilmelidir. Bu yoldaki kanaatinde o kadar emindir ki, şimdi olmasa bile “gelecek nesiller mutlaka bu işi yapacaklardır” diye bu konudaki inancını dile getirir. Kendi arşivinde Latin harfleri esas alınarak yapılmış bir alfabe tasarısı bulunmuştur (Akpınar 1988, 52).

Türkiye dışındaki Türk dünyasından İsmail Gaspıralı, Üzeyir Hacıbeyli, Celil Memmedkuluzade gibi eğitimcilik ve ceditçilik alanlarında çalışanlar alfabe reformunu ısrarla dile getirmişlerdir. Daha sonra Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde (1918-1920) yeni alfabe tartışmaları tekrar gündeme gelir. Arap alfabesinin ıslah edilmesinin gerekliliği vurgulanır. Bu yapılamıyorsa Latin esaslı alfabeğe geçilmesi istenir. O yıllarda konu “Azerbaycan” gazetesinde çok yönlü olarak tartışılmıştır. Azerbaycan'da 1920 yılında yeni alfabe komisyonu kurulur. Komisyon'da Sultan Mecid Ganizade, H. Şahtatlı, Hüseyin Cavid ve V. Tomaşevski gibi ünlü simalar yer almaktadır. 5 Ocak 1921 tarihinde Azerbaycan Eğitim Bakanlığı eski alfabeden, Latin alfabesine geçiş kararı alır. 1922 yılının Nisan ayında da Yeni Türk Alfabesi komisyonu kurulur (1926 Bakü Türkoloji Kurultayı – Tutanaklar 2008, 15).

Sözü edilen komisyona Azerbaycan Merkezi İcra Komite Başkanı Semed Ağamalıoğlu başkanlık edecektir. Molla Nasreddin Dergisi müdürü Celil Memmedkuluzade, Veli Hulufu ve İşçi Fakültesi dil ve edebiyat hocası Halid Said Hocayev komisyonun diğer üyeleridir (Hocayev 2006, 6).

20 Ekim 1923 tarihinde Azerbaycan hükümeti Latin kökenine dayanan Yeni Türk Alfabesini kabul eder. Sovyetler Birliği hükümeti 1926'da yapılması planlanan Türkoloji

¹ Alfabe layihası, komisyonda kabul edilmemesine rağmen Ahundzade yine de taltif edilmiştir. Bu yolda kendisine “maarif emr-i ehemmine hidmeti” dolayısıyla 4. dereceden Mecidiyye nişanı verilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Mirza Fethali Ahundzade**, (1988) Komediiler, Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Akpınar, İzmir: Ege Üni Yayınları, s. 10-11.

² Ahundzade, İstanbul'da beklediğini bulamamasına rağmen alfabe konusundaki çalışmalarından vazgeçmez. Türkiye'deki bazı edebiyat tarihçilerinin zannettiği gibi Ahundzade, İstanbul'a Arap harflerinin Latin harfleri ile değiştirilmesi yolunda bir teklif getirmemiştir. Arap harflerini kendi esasları içinde ıslah etmeyi düşünmüştür. Ahundzade Latin harflerine dayalı bir alfabe yapmayı düşündüğünü ilk kez 1873'te İstanbul'daki “Hakayık” gazetesine yazdığı bir mektubunda açıklamıştır. Hatta, bu tarihte bile Latin harfleri için kesin kararını verebilmiş değildir. Zira söz konusu mektubunda iki projeden bahseder; biri Arap harflerini ıslah etmek, ikincisi Latin harflerine dayalı yeni bir alfabe kabul etmek şeklindedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Yavuz Akpınar**, (1994), Azeri Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul: Dergâh Yayınları, s. 52.

Kurultayından yaklaşık iki yıl önce Latin alfabesine geçiş için propagandaya başlamıştır. Amaç Türk topluluklarının Türkoloji Kurultayında Latin alfabesine geçmelerini sağlamaktır (1926 Bakü Türkoloji Kurultayı – Tutanaklar 2008, 16).

Değerli bir ilim adamı olan Halid Said Hocayev³'in, hatıralarından oluşan kitabından öğrendiğimize göre Yeni Türk Alfabesi komisyon üyeleri Moskova hükümetinin desteği ve sağladığı imkânlarla Türk topluluklarının yaşadığı coğrafyaları dolaşırlar. Bakü Türkoloji Kurultayı öncesinde halkı Latin alfabesine geçilmesi konusunda ikna etmeye çalışırlar. Ziyaret ettikleri yerler arasında Kırım, Özbekistan ve Türkmenistan gibi Türk yurtları bulunmaktadır (Hocayev 2006, 5-6).

Gerçekte Sovyet hükümetinin amacı, Türklerin lehine sonuçlanacak bir çalışma değildir. İlk etapta Arap alfabesinin kaldırılması istenmektedir. Latin alfabesi meselesi, bilinçli biçimde Kiril alfabesine geçmenin bir adımı olarak ileri sürülmüştür. Moskova, Türkiye'nin Latin kökenli Türk alfabesine geçeceğini tahmin etmemektedir. Atatürk'ün ileri görüşlülüğü ve politik çevikliği Moskova hükümetini şaşırır. Başta Atatürk olmak üzere yeni Türk Cumhuriyeti'nin bakanları ve üst düzey yöneticileri Azerbaycan'daki yeni alfabe çalışmalarını en baştan beri dikkatlice takip etmişlerdir. Atatürk'ün Türkiye dışındaki Türk dünyasına önem verdiği bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Türk dünyasıyla ortak bir yazı dili kullanması, daha sıkı münasebetlerin kurulmasına vesile olacaktır. Bilinçli biçimde hareket eden Atatürk, Hüseyinzade Ali Bey, Fuat Köprülü ve İsmail Hikmet Ertaylan'ı Bakü'ye gönderir. Kurultaydaki genel havayla birlikte, Türk topluluklarının yeni harflere yaklaşımlarını, Rusların gerçek niyetlerini öğrenmek arzusundadır. Fuat Köprülü ve Alibey Hüseyinzade Turan, kurultayda alınan kararları, Atatürk'e sunarlar.

Atatürk, kurultay kararlarını derinlemesine inceler. Bununla yetinmeyerek bilim adamı kimliklerini takdir ettiği Alman Teodor Menzel, Macar Mezsaros Gyula'nın fikirlerini de öğrenir. Latin kökenine dayanan Yeni Türk Alfabesi konusundaki fikrini kesinleştirir (1926 Bakü Türkoloji Kurultayı – Tutanaklar 2008, 16).

Bakü Türkoloji Kurultayının sonuç bildirgesinde Latin alfabesine dayanan Yeni Türk Alfabesinin Sovyetler Birliği'ndeki tüm Türk topluluklarında kabul edilmesi kararlaştırılır⁴ (1926

³ Ömrünün büyük kısmını Azerbaycan'da geçiren ve aslen Özbek Türklerinden olan Halid Said Hocayev, Türkiye'de ve hatta Azerbaycan'da yeterince tanınmamaktadır. İyi derecede Arapça ve Farsça bilen Hocayev, 1914 yılında İstanbul'a okumak için gelir, 1918 yılında da Edebiyat Fakültesinden mezun olur. 1926-1934 yılları arasında Azerbaycan'daki değişik yüksek okullarda hoca olarak görev yapar. Stalin'in dikta rejimi sırasında antisovyet ve pantürkist olmakla itham edilir. Milliyetçi görüşlere sahip olan Hocayev, iddiaya göre bağımsız Türk-Tatar devleti kurmak için faaliyetlerde bulunmaktadır. 13 Ekim 1937 yılında Bakü'de kurşuna dizilerek öldürülür. Eşinin büyük çabalarıyla yeniden yargılanır ve bu kez suçsuz bulunarak ölümünden 20 yıl sonra aklanır. Hocayev, 1926'da düzenlenen I. Türkoloji Kurultayının toplanmasında büyük rol oynamış, alfabe ve edebi dil meselelerinin görüşülmesi esnasında fikirlerini sunmuştur. Kurultay teşkilat komitesinin isteği üzerine "Osmanlı, Özbek, Kazak Dillerinin Mukayeseli Sarfı" adlı eserini yazmıştır. Eser, Arap alfabesiyle Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Hocayev, Halid Said**, (2006) *Yeni Elifba Yollarında Eski Duygu ve Hatıralarım*, Hazırlayanlar: Mustafa TOKER-Ufuk Deniz AŞÇI, Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

⁴ 1926 Bakü Türkoloji Kurultayında Yeni Türk Alfabesi Hakkındaki kararı şu şekildedir:

1. Kurultay, Yeni Türk (Latin) Alfabesinin Arap ve İslah olunmuş Arap Alfabeleri üzerindeki üstünlüklerini ve teknik üstünlüğünü, aynı zamanda yeni alfabenin Arap alfabesi ile kıyaslamada çok büyük kültürel-tarihi, ilerici değerini dikkate almaktadır. Yeni alfabenin kabulünü ve onun ayrı ayrı Türk-Tatar Cumhuriyetleri ve vilayetlerinde uygulanma usullerini her cumhuriyetin ve her halkın kendi kararına bırakıyor.

2. Kurultay Azerbaycan'ın SSCB'nin vilayet ve cumhuriyetlerinin (Yakutistan, Kırgızistan, İnguşetiya, Karacay, Çerkez, Kabardin, Balkar, Osetya ve Çeçenistan) yeni alfabe kabul etmelerinin, Başkurtlardan, Türkmenistan, Özbekistan'da ve Adıgey-Çerkez vilayetlerinde Latin esaslı yeni alfabe yolunda geniş harekâta başlanması gibi büyük öneme sahip delili kaydediyor.

3. Sayılan vilayet ve cumhuriyetlerin Yeni Türk (Latin) Alfabesinin kabulü alanında gördükleri takdire layık çalışmayı kaydeden ve ateşli şekilde alkışlayan kurultay, bu ıslahatın onlarda da gerçekleştirilebilmesi için tüm Türk-

Turkish Studies

Bakü Türkoloji Kurultayı – Tutanaklar 2008, 16). 6 Haziran 1927 tarihinden itibaren Sovyetler Birliği'ndeki cumhuriyetler yeni alfabeğe geçmek için kararnameler çıkarırlar (Hocayev 2006, 122).

Kuşkusuz Bakü Türkoloji Kurultayının Türk dünyası için önemli faydaları olmuştur. Ancak unutmamak gerekir ki bu kurultayı toplayan Stalin ve diğer Sovyet devlet adamlarının başka gizli emelleri vardı. Türklüğe yardım ediyormuş gibi görünen bu insanlar, Türklüğe karşı saldırı planları yapmaktaydı. O dönemde Türk aydınlarının, Türklük dünyası ile ilgili bilimsel ve siyasal düşüncelerini öğrenmek ve gelecekte karşı tedbirler almak istiyorlardı. Ne ilginçtir ki, 1920'li yılların sonu ve 30'lu yıllarda baskıya uğrayan, hapislerde kalan Türkologların büyük çoğunluğu, 1926 yılı I. Bakü Türkoloji Kurultayı'nın katılımcılarıydı. (1926 Bakü Türkoloji Kurultayı – Tutanaklar 2008, 12).

B. Türkiye'de Harf İnkılâbı

Osmanlı Devleti'nde gerek Tanzimat, gerekse Meşrutiyet dönemlerinde okuma yazmayı kolaylaştırmak için Arap alfabesinde yeni düzenlemeler yapılmasını teklif edenler çıkmıştır. İlk zamanlarda Arap alfabesinin ıslahı fikri daha fazla taraftara sahiptir. Ancak ıslah amacıyla yapılan iyi niyetli çalışmalar her seferinde başarısızlığa uğrayıp beklenen olumlu gelişmeler sağlanamayınca yeni alfabe taraftarlarının çoğaldığı görülür. Bu arada Arap alfabesinin ıslahının mümkün olamayacağını ve tamamen terk edilmesi gerektiğini ısrarla dile getirenler vardır. Bunlar Celal Nuri Bey (İleri), Dr. Abdullah Cevdet, Hüseyin Cahit ve Kılıçzade Hakkı gibi kişilerdir (Ülkütaşır, 1988).

Cumhuriyetin ilanından Atatürk'ün yeni harfleri kabul edeceğini beyan ettiği zamana kadar geçen süreçte yeni alfabe taraftarlarıyla Arap alfabesi taraftarları arasında gazeteler aracılığıyla tartışmalar yaşanır (Korkmaz, 1998). Dönemin başbakanı İsmet İnönü de, Atatürk ile aynı görüşte değildir. İnönü, devlet yönetiminde ortaya çıkabilecek muhtemel zaaf ve sıkıntılar yüzünden yeni Türk alfabesine başlangıçta olumlu bakmamıştır (Arar, 1981, 151).

Arap alfabesi Arapların dil, edebiyat ve kültürlerini ifade etmek için uygun niteliklere sahip olabilir. Oysa aynı alfabe taşıdığı bazı önemli eksiklikler nedeniyle Türkçe'yi tam olarak ifade etmekten uzaktır. Atatürk'e göre Arap alfabesi Türkler için okuyup yazmada önemli güçlükler çıkarmakta ve yetersiz kalmaktadır. Ülkede okuryazar kitesinin süratle artırılması, eğitim ve öğretimin yaygın hale getirilmesi gerekmektedir. Bu konudaki görüşlerini şu cümlelerle açıklamıştır:

Lisanın suubeti (dilın güçlüğü) edebiyatın natamam bulunması ehl-i vatanı cahil bırakıyor, tekâmül (gelişme) hevesini müntefi ediyor (söndürüyor) Beraks olarak kolay okunur, kolay yazılır bir dil olur ve onun ilerlemiş ceyadet kesbetmiş bir edebiyatı bulunursa bittabi halk ona rağbet eder. Okuryazarların sayısı ziyadeleşir ve okumak yazmak için bugünkü gibi yıllar sarf edilmez. (Ülkütaşır, 1988, 22)

Yenilikleri uygulamaya başlamada zamanlamaya çok dikkat eden Atatürk, halkın Latin harflerine hazır hâle gelmesini beklemiş, uygun zemini bulduğunda harekete geçmiştir. Bu amaçla onun talimatıyla 23 Mayıs 1928 tarihinde Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olmak üzere Dil

---

Tatar halklarına Azerbaycan'ın ve SSCB'nin diğer vilayet ve cumhuriyetlerinin tecrübesini ve yöntemlerini öğrenmeyi tavsiye ediyor. **1926 Bakü Türkoloji Kurultayı-Tutanaklar**, (2008) Çevirenler: Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU, Prof. Dr. Mustafa ÖNER, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 456.

Encümeni kurulmuştur (Ülkütaşır, 1988, 22). Amaç, yeni Türk harflerine geçebilmek için Latin alfabesi üzerinde ön çalışmalar yapmaktır.

Atatürk'ün yeni harflere geçme kararı kamuoyuna duyurulduğunda değişik fikirler ortaya atılır. Bu fikirlerin tek ortak noktası, geçiş süresinin uzun olması gerektiği yönündedir. Ancak yaygın görüşün aksine Atatürk, yeni harflere geçişin çok süratli olmasını istemiştir. Beklenen zamanın geldiğini düşünen Atatürk, 8-9 Ağustos 1928 tarihinde Sarayburnu Parkı'nda toplanmış olan halka bir konuşma yapar. Bu konuşmada yeni harflere geçileceği mesajını verir:

Bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu okuma yazma bilir, yüzde sekseni bilmez, bundan insan olanlar utanmak lazımdır. Bu millet utanmak için yaratılmış bir millet değildir; iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türk'ün seviyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlardadır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz (Korkmaz, 1998).

Bu konuşmanın ardından çalışmalar hızla tamamlanmış, 1 Kasım 1928 tarih ve 1353 sayılı kanun Türkiye Büyük Millet Meclisinden geçirilerek yürürlüğe girmiştir (Özerdin, 1962, 36-37). 1 Ocak 1929 tarihinde Millet Mektepleri açılmış, altı ay sonra, yani Haziran 1929'da Arap harflerinin kullanılması tamamen yasaklanmıştır.

Harf inkılâbı, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Batı kültürüne yönelmesinin ilk ve en büyük basamağı olarak değerlendirilmelidir. Atatürk, Latin kökenli yeni Türk harfleri sayesinde genç Cumhuriyet'in Batı ile daha kolay uyumlu hale geleceğini öngörüyordu. Bu yönüyle Türk Harf İnkılâbı, Atatürk'ün bir plân dâhilinde yapmayı tasarladığı dil reformunun yolunu açacaktı.

İlk bakışta basit bir yazı değişikliği gibi görülen Harf İnkılâbı, başta toplum yapımızda olmak üzere, dilimiz ve kültürümüzde yapılan yeniliklerin sadece ilk aşamasını oluşturmuştur. Bu, ilk güçlü hareketin devamı daha sonra başka alanlarda kendini gösterecektir. Türk Milleti'nin kendi dilinin bilincine varması, kendi tarihine özenle yaklaşması Harf İnkılâbının kazanımları arasındadır. Bu inkılâbı başarıyla gerçekleştiren Atatürk, yapmayı planladığı Millet Mektepleri uygulaması için sağlam bir zemin hazırlamış oluyordu. Okuma ve yazmayı kolaylaştıran Latin kökenli Yeni Türk Alfabesi kabul edilmişti. Artık genç Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm fertleri Millet Mektepleri sayesinde okuma yazma kolayca öğrenebilecek, böylece Türk halkının eğitim seviyesi yükselecekti. Zaman ve zeminin uygun olduğunu gören Atatürk, vakit geçirmeden Millet Mektepleri uygulamasını başlatır.

C. Millet Mektepleri

1. Millet Mekteplerine Hazırlık Çalışmaları

Bir milletin yükselmesi için eğitimin şart olduğunu bilen Atatürk, 16 Temmuz 1921 tarihinde toplanan eğitim kongresinde Türk Milleti'nin düşmanlardan kurtulmak için verdiği mücadelenin aynısını eğitim ve bilim sahasında da vereceğine olan inancını dile getirir.

Silahıyla olduğu gibi dimağıyla de mücadele mecburiyetinde olan milletimizin birincisinde gösterdiği kudreti ikincisinde de göstereceğinden asla şüphem yoktur. (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1959,).

Yeni harflerin halka kısa süre içinde öğretilmesi için Millet Mektepleri açılmaya karar verilmiştir. Bu mekteplerin kuruluş amacı şu cümlelerle verilmektedir:

Turkish Studies

Türkiye halkını okuyup yazmağa muktedir bir hale getirmek ve ona hayat ve maişetinin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak maksadıyla Millet Mektepleri teşkilatı vücuda getirilmiştir. (Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, Ankara: 22 Eylül 1929.)

Millet Mektepleri tüm yurttan resmî olarak açılmadan önce, 11 Ağustos 1928'de Dolmabahçe Sarayı'nda dersaneler oluşturularak ilk uygulama dersleri verilmeye başlanmıştır. Bu dersleri başmuallim sıfatıyla bizzat Atatürk vermiştir. Derslere bazı bakan ve milletvekilleri ile Cumhurbaşkanlığında görevli memurlar da katılmıştır. Ardından Atatürk, 23 Ağustos ile 21 Eylül 1928 tarihlerini kapsayan yurt gezilerine çıkar. Amaç yeni Türk harflerini halka daha yakından tanıtmak, üst düzey bürokrat ve devlet memurlarının bu konudaki çalışmalarını yerinde teftiş etmektir. Bu sırada milletvekilleri de kendi seçim bölgelerinde yeni Türk harflerini tanıtmaya başlamış, halkın harf inkılâbını desteklemelerini sağlamışlardır. Başta Atatürk olmak üzere tüm yöneticiler çalışmalara bir seferberlik halinde katılmışlardır.

Bu arada Dil Encümeninin belirlediği temel prensiplere uygun *Yeni Türk Yazısı* ile *Kıraat* adlı kitaplar, Haziran 1928'de basılarak yurdun dört bir köşesine dağıtılır. Yeni Türk alfabesini tanıtan broşürler devlet matbaalarında hazırlanıp halka ulaştırılır. Millî Eğitim Bakanlığı, yeni harflerle hazırlanmış kitapları Millet Mektepleri açılması kararlaştırılan yerleşim yerlerine gönderir. İllerde yapılan çalışmaları denetlemek amacıyla komiteler oluşturulur.

Basın da yeni Türk harflerine geçilmesini desteklemiştir. Yeni harflerin kullanımına resmen geçilmeden önce Türkiye genelinde bazı gazeteler logolarındaki yazıları, kimi gazeteler yalnızca haber başlıklarını, kimileri de sayfalarının bir bölümünü yeni harflerle basmışlardır.

Arap alfabesine göre öğrenilmesi daha kolay olan Latin kökenli yeni Türk harfleri, 1 Kasım 1928 tarihinde kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1 Kasım 1928, 31). Başbakan İsmet İnönü, 8 Kasım 1928 tarihli açıklamasında Millet Mektepleri hakkında ilk bilgileri verir. Buna göre mektepler iki ya da dört ay süreli olabilecektir. Okul bulunmayan yerleşim yerlerinde gezici mektepler açılacaktır. Başta üst düzeydekiler olmak üzere tüm devlet memurları mekteplerin işleyişine katkıda bulunacak, faaliyetlerini destekleyeceklerdir. Mekteplerin genel başkanı ile başöğretmeni Mustafa Kemal olacaktır (TBMM Zabıt Ceridesi, 8 Kasım 1928, 31).

Bakanlar Kurulunun onayladığı Millet Mektepleri Yönetmeliği, 24 Kasım 1928 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 24 Kasım 1928, nr. 1048). Yönetmelik, bir yıl sonra görülen lüzum üzerine yine Bakanlar Kurulunun 22 Eylül 1929 tarihli oturumunda bazı değişikliklere uğramıştır. Yapılan değişiklikleri kapsayan yeni yönetmelik aynı gün Cumhurbaşkanınca onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 22 Eylül 1929, Ankara). Bu düzenlemeler sebebiyle Millet Mektepleri için ilki 1928, ikincisi 1929 olmak üzere iki yönetmelik bulunmaktadır.

2. Millet Mekteplerinin Kuruluş Amaçları, Yapılanması ve Mekteplerde Verilen Dersler

1928 yılında kabul edilen yönetmelik uyarınca Millet Mektepleri A ve B olmak üzere iki farklı dersliğe sahip olacaktı. A dersliklerinde hiç okuma yazma bilmeyenlerin, B dersliklerinde ise Arap harfleriyle okuma yazma bilenlerin eğitilmesi amaçlanmıştır (Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 1928, Ankara). 1929 yılında çıkarılmış olan yönetmelikte ise A dersliklerine hiç okuma yazma bilmeyenlerin devam etmesi, B dersliklerine ise önceden okuma yazma bilen, bununla birlikte daha ileri bilgilerle donatılması düşünülen vatandaşların gitmesi amaçlanmıştır. Başka bir ifadeyle 1929 yılındaki yönetmelik uyarınca B derslikleri ülke vatandaşlarının hayat ve geçimini sağlayacak, iyi vatandaş olmanın gereklerini kavratacak temel bilgileri verme amacı

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011

taşıymaktaydı. Millet Mekteplerinde verilecek eğitim süresi 1928 yılı yönetmelik hükmünce A derslikleri için 4, B derslikleri için ise 2 ay olarak belirlenmiştir. Buna karşılık 1929 yılında çıkarılan yönetmelik hükmüne göre ise her iki derslik için eğitim süresi 4'er ay olarak kabul edilmiştir (Millet Mektepleri Talimatnamesi, 1928, md. 2), (Millet Mektepleri Talimatnamesi, 1929, md. 4-5).

Millet Mektepleri, 1928 yılı yönetmelik hükmüne göre sabit, gezici ve özel mektepler olarak üçe ayrılacaktı ve her birinin A ve B derslikleri bulunacaktı. 1929 yılında alınan kararlar mevcut üç mektebe ek olarak Köy Yatı Dershaneleri ile Halk Okuma Odaları açılmış ve böylece Millet Mektepleri 5 unsurdan oluşan mekteplere dönüşmüştür.

Sabit Millet Mektepleri, daha önce okul binası bulunan yerleşim yerlerinde açılmış, ihtiyaca göre kadın, erkek ve karışık olmak üzere derslikler oluşturulmuştur. Gezici Millet Mektepleri, okulu bulunmayan yerlerde, bilhassa da köylerde faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu mekteplerde öğleden önce 12-16 yaş arasındaki çocuklar, öğleden sonra da 16-45 yaş arasındaki kişiler eğitim almışlardır. Özel Millet Mektepleri, devlet kuruluşları, belediyeler, bankalar, demiryolu ve liman idareleri ile hapisane gibi yerlerde açılan mekteplerdir. Ayrıca en az yirmi çalışanı bulunan yerlerde de özel mektep açılması zorunlu hale getirilmiştir. Köy Yatı Dershaneleri, okulu bulunmayan köylerdeki 12-18 yaş arasındaki kişilerin okutulması için il ve ilçe merkezlerinde açılan yatılı mekteplerdir. Köy Okuma Odaları ise daha önceden okuma yazmayı öğrenmiş kişilerin hayatını rahatlıkla idame ettirebilecekleri bilgilerle donatılması amacıyla açılmıştır.

Millet Mekteplerinde okuma yazmayı öğrenmiş kişilere günlük hayatlarında kendilerine faydalı olacak bilgiler içeren metinler okutulmaya özen gösterilmiştir. Her vatandaşın normal hayatında gerekli olan basit hesap işlemlerinin öğretilmesi için *Hesap ve Ölçü* adlı dersler verilmiştir. Toplumda sağlıklı bireyler yetiştirmek için *Sağlık Bilgisi* dersleri okutulmuş, vatandaşlara milli bilinç aşılamaya yönelik olmak üzere *Yurt Bilgisi* dersleri müfredata eklenmiştir. Bütün bu çalışmalarda amaç, ülkede okuryazar sayısını artırmanın yanı sıra bilgili ve kültürlü çağdaş bir Türk toplumu oluşturmaktır.

1928-1929 döneminde A dersliklerinde 485.632, B dersliklerinde de 111.378 yetişkin kişi başarı göstererek belge almıştır. Böyle kısa süre içinde 600 bine yakın kişinin başarı göstermesi Mustafa Kemal'i çok sevindirmiştir. 1 Kasım 1929'da yaptığı konuşmada şunları söylemiştir.

Millet Mektepleri normal tedrisat haricinde kadın ve erkek yüz binlerce vatandaşın nurlanmasına hizmet etti. Ne mutlu bize. (*Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, 1961, Ankara, s. 361).

1928 ile 1935 yılları arasında yurt çapında Millet Mekteplerinin tüm A dersliklerinden 1.086.159, tüm B dersliklerinden 268.096 kişi başarı göstererek belge almışlardır. Bütün bu çalışmaların bir sonucu olarak 1927 yılında Türkiye'de okur yazar oranı % 10.5 iken 7 dönem boyunca yapılan yoğun çalışmalar sonucu 1935 yılında bu oran % 20.4'e yükselmiştir.

D. İzmir'deki Uygulamalar

İzmir, Türkiye'de çağdaş yeniliklerin uygulandığı bir ilkler şehridir denilebilir. Bunda İzmir'in ülkenin Batıya en yakın şehirlerinden biri olmasının yanı sıra, halkın yeniliklere açık olmasının da payı vardır. Türk Kurtuluş Savaşı öncesinde, Batılı sömürgeci devletlerin desteklediği Yunanlar, Anadolu'yu işgal etmeye 15 Mayıs 1919'da İzmir'den başlamışlardır. 9 Eylül 1922'de Yunanlar yine İzmir'den denize dökülmüşlerdir. Başka bir ifadeyle Milli Mücadele'de İzmir'in çok önemli bir yeri vardır. Yeni Türk devletinin kurulması sürecinde İzmir'in önemi bizzat Gazi

Mustafa Kemal tarafından da bilinmekteydi. Bu nedenle yeni devletin ilk İktisat Kongresinin Atatürk'ün emriyle İzmir'de toplanması, onun İzmir'e verdiği değeri göstermektedir.

İzmir'deki Millet Mektepleri ile ilgili uygulamaları o yıllarda yayım hayatını sürdüren Ahenk, Anadolu ve Hizmet gazetelerinden takip edebiliyoruz. Yaptığımız incelemeler sonunda bu gazetelerin Türk Harf İnkılâbını ve onun devamı olan Millet Mekteplerini samimiyetle desteklediklerini tespit ettik.

1. Millet Mektepleri Açılmadan Önceki Hazırlık Çalışmaları

Gerek Ahenk, gerek Anadolu ve gerekse Hizmet gazeteleri sayfalarında sürekli Millet Mektepleri ile ilgili haberlere yer vermişlerdir. Mekteplerin resmi açılışlarının yaklaştığı zamanlarda yayımların daha da yoğunluk kazandığı görülür. Ahenk Gazetesi'nde M. Şevki bir yazısında Millet Mekteplerinin yakında açılacağını, bunun yeni harfleri öğrenmek için büyük bir fırsat olduğunu söyler. Yeni harfleri öğrenmeyenlerin büyük sıkıntılarla karşılaşacağını, hatta okuma yazma bilmeyen hanımların toplumda kusurlu kabul edileceklerini belirtir.

Bu fırsat ve nimetten istifade etmeyi ihmal edenler iyi bilmelidirler ki yeni Türk harfleriyle okuyup yazmayı bilmeyenler yarın çok büyük sıkıntılarla mücadele mecburiyetinde kalacaklardır. Yarın yeni harflerle okuyup yazma bilmeyenler itibar görmeyecekler, nedamet ve hicap duyarak kıvrınacaklardır. Hususu ile okuyup yazma bilmeyen hanımlar, kızlar kusurlu itibar olunacaklardır. Bu sebeple kadınlarımız, kızlarımız kendileri için açılacak olan millet mekteplerinden azami derecede istifadeye hazırlanmalıdırlar. (M. Şevki, (25 Birinci Kanun 1928), "Hazırlanalım", Ahenk, nr. 10629).

Resmi makamların mekteplerle ilgili hemen bütün faaliyetleri gazetelerde haber olarak yer almıştır. Ocak 1928'de açılacak Millet Mektepleri için İzmir vilayet bütçesinden 32 bin lira ayrıldığı ve İçişleri Bakanlığı'na onay için gönderildiği haber verilir. Vilayet bütçesinden ayrılan paranın dışında ticaret odası ve belediye de Millet Mektepleri nizamnamesi uyarınca bu kurumlara ayrılan bütçeye katkı sağlayacaklardır.

Kanun-ı saniden itibaren açılacak olan Millet Mektepleri için vilayetimiz bütçesinden 32 bin lira tefrik edilmiş ve mazbatasını beray-ı tasdik telgrafla Dahiliye Vekaleti'ne bildirilmiştir. Vilayet bütçesinden tefrik olan paradan maada, ber mucub-i nizamname ticaret odası ve belediye de ayrıca bu masrafa iştirak edeceklerdir. (Ahenk, nr. 10629, Birinci Kanun 1928).

İzmir'de ilk etapta 600 Millet Mektebi açılacak ve buralarda 690 öğretmen görev yapacaktır. Mekteplerin şehrin hangi mahallelerinde açılacağı ve öğretmenlerin nerelerde görevlendirileceği konularında çalışmalar sürdürülmektedir. Anadolu Gazetesi'nde Millet Mektepleri haberleriyle birlikte verilen "Cehalete karşı açılan bu muharebede herkes hissesine düşeni yapmalıdır" cümlesi dikkat çekicidir (Anadolu, 4265, 9 Kanun-ı Evvel 1928).

Önce İzmir'deki, daha sonra da Türkiye'deki Türk Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri haberlerini vermeye özen gösteren Ahenk, Sovyetler Birliği'ndeki benzer gelişmeleri de aktarmaktan geri durmamıştır. Mesela Sovyetler bünyesinde bulunan Türk Cumhuriyetlerinde Latin esaslı bir alfabenin kabul edildiğini, bu alfabenin iki yıl içinde tam anlamıyla uygulamaya konulacağını bildiren haber bunlardan biridir. (Ahenk, nr. 10629, 25 Birinci Kanun 1928, s. 1).

İzmir gazeteleri, Türk Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleriyle ilgili olmak üzere yalnızca İzmir'deki gelişmeleri vermeye yetinmemiş, zaman zaman İstanbul, Konya Kayseri, Ankara gibi

şehirlerle birlikte sık sık Muğla, Aydın, Denizli, Balıkesir gibi İzmir'e komşu veya yakın olan şehirlerdeki uygulamalardan da söz etmişlerdir (Ahenk, nr. 10638, İkinci Kanun 1929, 2.).

Mekteplerin açılma tarihi yaklaştığında şehirde yapılması planlanan çalışmalar hakkında da kimi zaman ayrıntılı bilgiler verilmiştir. İzmir'de Millet Mekteplerinin yüksek seviyeli devlet memurlarının, belediye başkanlarının, şehrin ileri gelenlerinin katılımıyla açılacağı belirtilmiştir. Böylece en yüksek seviyede halk katılımı sağlanmaya çalışılacaktır. Mekteplerde görev yapacak öğretmenlerin tayinlerinin tamamlanmak üzere olduğu, gerekli hazırlıkların bitirilme aşamasına geldiği haber verilmiştir. Gazetelerden öğrendiğimize göre İzmir'deki bütün halka mekteplerin amaçları ile sağlayacağı faydaları vurgulayan konferanslar verilmiş, sinemalarda da mekteplerle ilgili tanıtım çalışmaları yapılarak halk aydınlatılmıştır.

Gazeteler, Millî Eğitim Bakanlığının talimatnamelerini de yayımlamışlardır. Mekteplerde derslerin günün hangi saatinde başlayacağı, il ve ilçe eğitim kurullarınca ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenebilecektir. Mekteplerin törenlerle açılacağı ilk gün, her mektebe üst düzey bir yönetici şeref konuğu olarak katılarak inkılâbın anlam ve önemini belirten konuşma yapacaktır. İzmir'deki askerî ve sivil bandolar şölen havası içinde başlatılması düşünülen açılışlarda görev alacaktır. Millet Mektepleri öğrencisi olmayan ve normal eğitimlerine devam eden öğrenciler de açılış törenlerine katılarak buralarda konserler vereceklerdir. Başka bir ifade ile İzmir'deki Millet Mektepleri'nin açılışları büyük bir bayram kutlaması şeklinde planlanmaktadır.

Yeni Türk harfleri resmî olarak kabul edilmeden önce, İzmir'de bu harfleri halka öğretecek olan öğretmenler için 2 Eylül 1928'de Misak-ı Millî Mektebi'nde bir kurs açılır. Bu kursa 60'a yakın öğretmen bir hafta boyunca devam eder (Anadolu, 8 Eylül 1928) Ardından onları denetleyecek olan tedrisat müfettişlerine ikinci bir kurs düzenlenir. 8 Eylül'de başlayacak olan bu kursu tedrisat müfettişi Asım İsmet Bey yönetecektir. (Anadolu, 5 Eylül 1928)

2. Millet Mektepleri Açıldıktan Sonra Yapılan Çalışmalar

İzmir'de Millet Mekteplerinin açılışı önceden belirlenen şekilde büyük bir şölen havası içinde gerçekleştirilmiştir. Mektebe devam edecek öğrenciler ellerinde yeni harf dövizleri taşıyarak şehrin ana caddelerinde görkemli yürüyüşler yapmışlardır. Gazete haberlerinden halkın mekteplere büyük rağbet gösterdiği anlaşılmaktadır. İzmir'deki törenlerde askeri mızıkacılar görev yapmış, çaldığı marşlarla halkı coşturmuştur. Mektep açılışlarına Vali Kazım Paşa, belediye başkanı, askerî ve mülkî erkân ile Cumhuriyet Halk Fırkası temsilcileri katılmışlardır. Gerek şehrin sokakları, gerekse okullar baştanbaşa Türk bayrakları ve değişik süslerle donatılmış, bu sırada esnaf dükkân ve mağazalarını kapayarak Millet Mektepleri açılış törenlerine katılmıştır. Tören geçişi sırasında mekteplerde eğitim görmeye başlayanlar içinde, kucağında çocuklarını taşıyan kadınlar ve sakallı ihtiyarlar dikkat çekmiştir. Gece de fener alayları düzenlenmiştir. İzmir'deki bazı tiyatro ve sinema salonları Millet Mektepleri açılış törenleri için toplantı mekânı olarak kullanılmıştır (Hizmet, 1 İkinci Kânun 1929).

Millet Mekteplerinin parlak açılış törenlerini haber olarak veren Anadolu Gazetesi, bu açılışların Türkiye tarihinin en büyük dönüm noktası olduğunu, bunu gerçekleştiren Mustafa Kemal'in Türk milletinin başmuallimi olduğunu söyler.

Bugün Türkiye tarihinin en büyük dönüm noktasıdır. Bugün girdiğimiz muazzam inkılâbın dünyada bir eşi daha yoktur. Memlekete, vatana ve millete gelen bütün iyilikler gibi bunu da Gazi'nin dehasına borçluyuz. Yakın bir istikbalde Türkiye'nin tarihini yazacak olanlar, Gazi için şüphesiz birçok sıfatlar kullanacaklardır. Fakat biz yanılmadığımızdan emin olarak iddia ediyoruz ki Gazi'ye verilecek nihayetsiz isimler

arasında onu en çok yükseltecek olanı şudur: Türk milletinin başmuallimi! (Anadolu, nr. 4259, 2 Kanun-ı Evvel 1928).

İzmir Vilayeti Umum Meclisi 22 Aralık 1928 tarihinde toplanarak vilayette 400 adet derslik açmayı kararlaştırır. Buralarda 550 öğretmen görevlendirilecek; ayrıca emekli memurlardan ve ihtiyat subaylarından öğretmenlik yapabilecek 150 kişi de temin edilecektir. Okulu ve öğretmeni olmayan yerleşim yerlerine 50 adet gezici öğretmen gönderilecektir. (Hizmet, 23 Birinci Kanun 1929)

İzmir'deki Millet Mektepleri ülke genelinde olduğu gibi 1 Ocak 1929 tarihinde açılmıştır. Hanımların derslikleri için açılış töreni 15.00'de, erkeklerin derslik açılış töreni saat 19.00'da yapılmıştır. İlk günde 50 adet Millet Mektebi dersliği açılarak öğretime resmen başlamıştır. Bu mekteplerin isimleri şunlardır: Salepçioğlu Camiî, Şehit Fethi Bey, Turan, Misak-ı Millî, Tınaztepe, Karşıyaka Soğukkuyu, Duatepe, Kahramanlar, Şehit Fadıl Bey, Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak, Alsancak, Sakarya, Halit Bey, Zafer, Yıldırım Kemal Bey, Tepecik Mahfeli, Eski Salı Tekkesi, İkinci Karantina Spor Mahfeli, Göztepe Mahfeli, İkinci Süleymaniye Birliği, Damlacık Kahvehanesi, Üçkuyular, Karşıyaka Ankara, Karşıyaka Türk Birliği (Hizmet, 1 İkinci Kanun 1929).

İzmir halkı baştan beri Millet Mekteplerine rağbet etmiştir. Buralarda öğretime devam eden kişi sayısı sürekli arttığından yeni derslikler açmak gerekmiştir. Balçova'da, Karşıyaka Ankara Mektebinde, Turan'da yeni derslikler açılır. Okulu olmayan köylere gezici öğretmenler tayin edilir (Hizmet, 6 İkinci Kanun 1929).

Millet Mekteplerine hem alfabe, hem de okuma kitapları Maarif Vekaleti'nden ücretsiz olarak verilmiştir. 1929 yılının Şubat ayına kadar İzmir Milli Eğitim Müdürlüğüne 60.000 alfabe ile 200 adedi köylere, 50.000 adedi İzmir merkezi ile ilçe merkezlerine olmak üzere okuma kitabı gönderilmiştir (Anadolu, 22 Şubat 1929).

Mekteplerle ilgili daha ayrıntılı bilgiler de gazete sayfaları arasında yerini almıştır. Mesela Anadolu Gazetesi, Aydın vilayetinin gerekli çalışmaları süratle tamamladığını, Ocak ayı başından itibaren resmi kurumlardaki bütün işlemleri yeni harflerle yapacağını, bu yönüyle ülkedeki bütün vilayetleri geride bırakarak başarı elde ettiğini belirtir (Anadolu, nr. 4272, 17 Kanun-ı Evvel 1928).

Öğretmeni olmayan köylerde açılacak Millet Mekteplerinde görevlendirilmek için yeni harfleri öğretecek öğretmenler alınmıştır. Halil Rifat Paşa Caddesi'nde Gençler Birliği Kulübü'ndeki Millet Mektebinin açılış töreni gösterişli bir biçimde gerçekleştirilmiştir. (Ahenk, nr. 10636, 3 İkinci Kanun 1929) Gençler Birliği dışında Güzel İzmir Spor Kulübü de özel mektep oluşturarak üyelerine yeni Türk harflerini öğretmeye başlamıştır (Ahenk, nr. 10641, 8 İkinci Kanun 1929). İzmir valiliğinin emriyle Tepecik Halk Fırkası lokalinde bir mektep açılmış ve burada geceleri genelev kadınlarına yeni harflerin öğretilmesi zorunluluğu getirilmiştir (Ahenk, nr. 10738, 1 Nisan 1929)

Millet Mektepleri ile ilgili bütün gelişmeleri yakından takip eden İzmir gazeteleri, zaman zaman ortaya çıkan aksaklıkları dile getirmiş, eksikliklerin giderilmesi için çalışmalar yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Buna örnek olmak üzere Ahenk Gazetesi'nde "Bir Tenkit ve Temenni" başlıklı yazıdan söz etmek gerekir. Bu yazıda harf inkılâbının gerçekleştirilmesinin ve Millet Mekteplerinin kurulmasının gerçekte bir "medeniyet inkılâbı" olduğu vurgulanır. Ardından tenkide geçilir. Buna göre İzmir'deki bazı Millet Mekteplerinin aydınlatma lambalarının yetersizliğinden, camları kırık sınıflardan ve ısınmak için kullanılan mangal kömürünün bulunmayışından şikâyet edilir. Bu tür şikâyetlerin ortadan kaldırılması için gerekli olan paranın bir an önce tedarik edilmesi gerektiği dile getirilir (Ahenk, nr. 10657, 27 İkinci Kanun 1929).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/1 Winter 2011*

Ahenk Gazetesi yazarlarından M. Kami, okuyucularından mekteplerle ilgili çok sayıda şikâyet alır. Bunun üzerine köşesinde “Bu İşi de Oyuncağa Çevirmeyelim” başlıklı bir yazı yazarak çeşitli uyarılarda bulunur. Ona göre mektepler yüzyıllardan beridir milletin üzerine çöken cahilliği gidermek için önemli birer fırsattır. İzmir halkı soğuk kış gecelerinde fedakârlıklara katlanarak mekteplere gittiği halde bazılarında eğitim yapılacak yer bulunmadığı, bazılarında da öğretmen yokluğu bahane edilerek eğitim yapılmamaktadır. Bu durum mekteplerden beklenen faydaların engellenmesi anlamı taşımaktadır.

Asırlardan beri üzerimize çöken cehalet kâbusunu izale edecek Millet Mektepleri için hayli zaman evvel tedârikâta başlanmış, İzmir'in her tarafında kapı kapı gezilerek halk mekteplere davet edilmişken bu zamana kadar lüzumu derecesinde himmet ve ehemmiyet verilmediğinden olacak ki üç dört günden beri mütemadiyen şikâyetler dinliyoruz. Halk şu kış gecelerinde evlerindeki istirahatını terk ederek mekteplere koştuğu halde bazılarında yer yok ve bazılarında muallim gelmedi gibi cevaplarla karşılaşmaktadır. [M. Kami, (7 İkinci Kanun 1929), Ahenk, nr. 10640].

İzmir'de Millet Mektepleri açıldıktan kısa bir süre sonra başta Vali Kazım Paşa olmak üzere maarif müdürü Naili Bey, polis müdürü Ömer Bey, Halk Fırkası mutemedi Salih Bey, defterdar Kemal Bey, sıhhiye müdürü Lütfi Bey, sözü edilen eğitim kurumlarını teftişe başlarlar. Bu arada dersler için gerekli kitap, kırtasiye ve diğer malzemelerle, yakacak gibi eksiklikler tespit edilir. (Ahenk, nr. 10642, 8 İkinci Kanun 1929).

Bir vakit sonra sürekli hale getirilen Millet Mektepleri teftişleri, daha çok gündüzleri kadınlara ait dersliklerde, geceleri de erkeklere ait dersliklerde gerçekleştirilmiştir. Gazetelerde teftiş edilen Millet Mekteplerinin hangi semt, mahalle ve köylerde bulunduğu belirtilmiştir. Bunlar arasında Narlıdere, Balçova, Üçkuyular, Karataş, Alsancak, Karşıyaka gibi semtler ile Karşıyaka'nın Turan, Hacı Hüseyinler, Keler ve Şimikler (Şemikler) köyleri, Değirmen Dağı, Eşrefpaşa gibi semtler yer almaktadır. Bu teftişler sırasında daha önce Arap harfleriyle okuma yazma bilmeyen arabacı ve ayakkabı boyacılarının bile yeni Türk harflerini iyi bir biçimde öğrendikleri tespit edilmiştir. 1929 yılının başında İzmir'de şube açan ve faaliyete başlayan “Banka Kemer Çiyale İtalyana” adlı banka da memurları için özel statüde olmak üzere yeni harfleri öğretme kursu açmıştır. Eğitim Komisyonunu oluşturan üyeler kimi zaman Göztepe'deki Vali Konağı'nda, kimi zaman da Maarif Müdürlüğünde sık sık toplanarak yapılan çalışmalarını gözden geçirmiş, gerekli tedbirlerin alınmasını sağlamışlardır.

Bazı zorunlu uygulamalar, gazeteler aracılığıyla halka tekrar tekrar duyurulmuştur. Mesela bütün devlet memurları, jandarmalar, polisler Millet Mekteplerine mutlaka devam etmek mecburiyetindedir. En az 20 çalışanı bulunan iş yerleri özel mektepler açmak ve yeni Türk harflerini çalışanlarına öğretmek zorunda olacaktır. Bunun dışında şehrin umum hapishanesinde bir mektep açıldığı ve mahkûmlara yeni harflerin öğretilmeye başlandığı da haber verilmektedir. (Ahenk, nr. 10641, 8 İkinci Kanun 1929).

Gazetelerden öğrendiğimize göre 1928-1929 döneminde açılan Millet Mekteplerine İzmir'de 60.000 civarında kişi katılmıştır. Katılımcılar yapılan imtihanları çoğunlukla başararak belge almışlardır. Gazeteler aracılığıyla Millet Mekteplerinden belge alanlara devlet memurluğunda öncelik verileceği duyurulmuştur.

Yıllar içinde çok çeşitli nedenlerle Millet Mekteplerine olan ilgide azalma görülür. Buna bağlı olarak dersane, öğretmen ve öğrenci bakımından bir erime olmuştur. Bu durum hem şehirlerde, hem de köylerdeki Millet Mekteplerinde görülmektedir (Tutsak, 2002, 395).

Turkish Studies

SONUÇ

Yalnızca okuyup yazmayı yaygın hale getirmekle sınırlı kalmayan Türk Harf inkılâbı, sosyal, kültürel ve siyasi alanlarda radikal değişiklikler meydana getirmiş, o dönemde yerli ve yabancı kamuoyunda geniş yankılar uyandırmıştır. Latin kökenli Türk harfleri, gerçekte Atatürk'ün ve genç Cumhuriyetin Batı medeniyetine yönelme arzusunun sembolü gibidir.

Millet Mektepleri ise cahil kalmış olan halkın bir seferberlik halinde eğitimlerinin tamamlanması anlamını taşır. Ülkeyi sömürgeci batılı devletlerden kurtaran “başkomutan” Atatürk, Millet Mektepleri uygulamasıyla bu kez halkı bilgisizlikten kurtaran “Başmuallim” sıfatını alıyordu. Topyekûn seferberlik halinde başlatılan bu hareketin hedef kitlesi içinde askerde ya da hapisnede olan insanlarla birlikte, kadın ve erkek olmak üzere köylü, işçi, esnaf, hamal, amele, arabacı, ayakkabı boyacısı gibi halkın her kesiminden insanlar bulunmaktaydı. Öyle ki genelev kadınları dahi bu hareket içinde göz ardı edilmemişti.

Çağdaş yeniliklerin uygulanma kenti olarak bilinen İzmir, harf inkılâbı ile onun doğal uzantısı niteliğindeki Millet Mekteplerini samimi olarak desteklemiştir. İzmir halkı, Millet Mekteplerinin ilk dile getirildiği andan başlayarak, uygulamanın devam ettiği süreç boyunca çalışmalara özveriyle katılmıştır. Başta o zamanki Vali Kazım Paşa ve belediye başkanı olmak üzere, bütün askerî ve mülkî erkân yapılan çalışmalara katılmışlardır. Öyle ki gazeteciler, bilim adamları, aydınlar ve öğretmenler üst düzey devlet memurları kapı kapı dolaşarak harf inkılâbının hedeflerini halka anlatmışlardır. Bu çabaların bir sonucu olarak İzmir yeni Türk harfleriyle okuma yazma oranının en yüksek olduğu iller arasında ilk sıralarda yer almıştır.

KAYNAKLAR

- Ahenk*, (5 İkinci Kânun 1929) nr. 10638.
- Ahenk*, (27 İkinci Kânun 1929), nr. 10657.
- Ahenk*, (8 İkinci Kânun 1929), nr. 10642.
- Ahenk*, (1 Nisan 1929), nr. 10738.
- AHUNDZADE Mirza Fethali, (1988) **Komediler**, Hazırlayan: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Akpınar, İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları
- AKPINAR Yavuz, (1994), **Azeri Edebiyatı Araştırmaları**, İstanbul: Dergah Yayınları
- Anadolu*, (2 Kânun-ı Evvel 1928), nr. 4259.
- Anadolu*, (9 Kânun-ı Evvel 1928). nr. 4265
- Anadolu*, (17 Kânun-ı Evvel 1928), nr. 4272.
- ARAR İsmail (1981), “Gazi Alfabesi”, **Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu**, Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, (1959), Ankara.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, (1961), Ankara.
- 1926 Bakü Türkoloji Kurultayı-Tutanaklar**, (2008) Çevirenler: Prof. Dr. Kamil Veli NERİMANOĞLU, Prof. Dr. Mustafa ÖNER, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hizmet*, (1 İkinci Kanun 1929).
- Hizmet*, (6 İkinci Kanun 1929).

Hizmet, (23 Birinci Kanun 1929).

HOCAYEV Halid Said, (2006) **Yeni Elifba Yollarında Eski Duygu ve Hatıralarım**, Hazırlayanlar: Mustafa TOKER-Ufuk Deniz AŞCI, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ Zeynep (1998), *Harf İnkılâbı*, (Harf inkılâbının 70. Yıl dönümü nedeniyle 26 Eylül 1998 tarihinde Dolmabahçe Sarayı'nda yapılan konuşma metni), İstanbul, İnternette 18.09.2008 tarihinde elde edilmiştir.<<http://turkoloji.cu.edu.tr>.

Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, (1928), Ankara: 24 Kasım 1928

Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, (1929), Ankara: 22 Eylül 1929.

M. Kami (7 İkinci Kânun 1929), “Bu İşi de Oyuncağa Çevirmeyelim”, **Ahenk**, nr. 10640.

M. Şevki (25 Birinci Kânun 1928), “Hazırlanalım”, **Ahenk**, nr. 10629.

ÖZERDİM Sami N. (1962), **Harf Devriminin Öyküsü**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Resmi Gazete, (24 Kasım 1928), nr. 1048, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi, (1928).

TUTSAK Sadiye (2002), **İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

ÜLKÜTAŞIR Mehmet Şakir, (1988), **Atatürk ve Harf Devrimi**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.